

Internationale trends broedvogels Waddenzee wijzen op blijvende afnames

Veel kustbroedvogels van de Waddenzee nemen zorgelijk snel af, zoals de Strandplevier en Blauwe Kiekendief. Verschillende rapporten en andere publicaties wezen daar recent op. De nieuwste gegevens uit het TMAP-programma van het trilaterale samenwerkingsverband laten geen herstel zien. Sterker nog, diverse soorten hebben de mate van afname in de afgelopen jaren nog eens versneld.

Zoals figuur 1 laat zien, gingen tussen 1991 en 2011 19 van de 29 soorten broedvogels in de internationale Waddenzee in aantal achteruit. Afgezien van de fluctuerende aantallen Lachsterns gaat het bij al die soorten om significante afnames, soms met gemiddeld 6% per jaar (Grutto, Blauwe Kiekendief, Strandplevier). Watersnip, Bonte Strandloper en Kemphaan verdwenen als broedvogel uit grote delen van de Waddenzee op wat broedplaatsen in Denemarken na. Kemphanen worden bijvoorbeeld in de Nederlandse Waddenzee alleen nog met enige regelmaat aangetroffen in de Bandpolder en op Noord-Friesland buitendijks. Bonte Strandlopers worden incidenteel nog wel eens baltend gezien, maar spoorwerk om meer zekerheid omtrent broeden te krijgen loopt stevast op niets uit. Positieve uitzonderingen op de negatieve trends zijn een aantal kolonievogels. Populaties van Zwartkopmeeuw, Aalscholver, Lepelaar, Grote- en Kleine Mantelmeeuw en Stormmeeuw floreerden sinds 1991. De Zwartkopmeeuw blijft overigens in de Nederlandse Waddenzee een zeldzame verschijning, met in 2014 o.a. 6 paar in de uitbreiding van het natuurgebied Ruidhorn aan de Groninger kust. In 2015 staat de teller hier op 5. Ook Bergeend, Grote Stern en Dwergstern deden het op lange termijn en internationaal gezien goed.

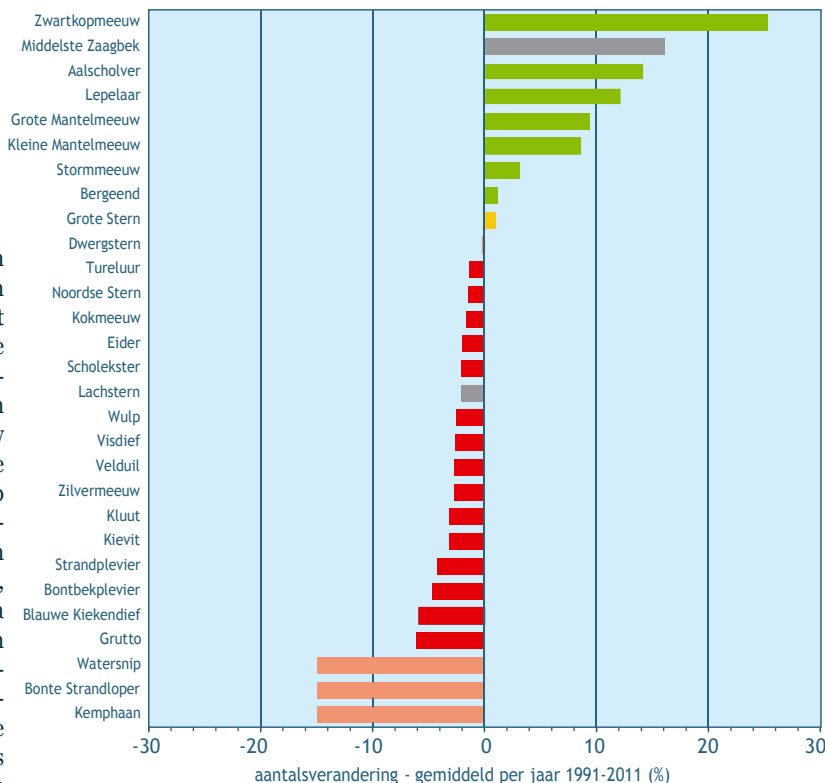
Versnelde afname in de afgelopen tien jaar

In de laatste tien jaar (2002-2011) is de afname van verschillende soorten versneld. Dit geldt vooral voor Grutto, Blauwe Kiekendief, Scholekster, Eider, Noordse Stern en Tureluur. Bij de Stormmeeuw boog de trend na 2002 in de richting van een afname (zie verderop). Recent nam bij de meeste soorten die over de hele periode een toename lieten zien de groeisnelheid af. De Aalscholver, Lepelaar en Kleine Mantelmeeuw zijn daarvan de meest prominente voorbeelden. Lepelaar-onderzoeker Tamar Lok (RUG) voorspelde eerder op grond van de gegevens uit de Nederlandse Waddenzee een stabilisatie van de populatie (zie o.a. Limosa 82: 149-157). Het zijn ook vooral de kleinere popu-

laties in Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein die bij deze soort nog duidelijk in de lift zitten. De afnemende groei van Kleine Mantelmeeuw past goed bij eerdere voorspellingen op grond van de slechte broedresultaten (Kees Camphuysen, NIOZ; zie Limosa 83: 145-159). Van de Aalscholver worden bij de hoogwatervertellingen in de Waddenzee al sinds 2005/06 dalende aantallen vastgesteld (zie Sovon-rapport 2015/01). Opvallend is verder dat de afname van Strandplevier tot staan lijkt gekomen. In de Nederlandse Waddenzee is deze soort ondertussen wel erg zeldzaam geworden en komt het totaal op dit moment amper boven de 10 broedparen.

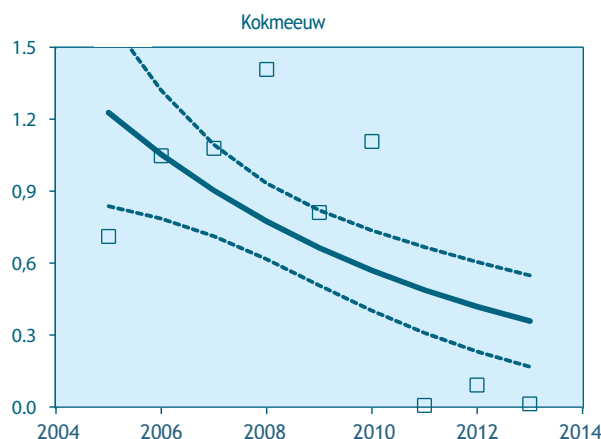
Regionale verschillen

Tegenwoordig zijn we goed in staat om niet alleen nationaal, maar ook regionaal inzicht in aantalsontwikkelingen te krijgen, dankzij samenwerking met het CBS die vanaf 2014 een belangrijke rol heeft gekregen bij het bepalen van broedvogeltrends in de internationale Waddenzee. De trends leveren soms verrassende contrasten op, die bij nader onderzoek mogelijk opheldering kunnen verschaffen over welke mechanismen schuilgaan achter de waargenomen ontwikkeling. Zo is het opvallend dat de Nederlandse Waddenzee een positieve uitzondering vormt op de algehele afname van de Kievit (figuur 2). Vooral in de oostelijke Waddenzee laten Kieviten op lange termijn een toename zien van gemiddeld 4% per jaar, tegen dalende aantallen elders in de Waddenzee (incl. de westelijke Waddenzee in Nederland). Eerder bleek al dat Kieviten het in

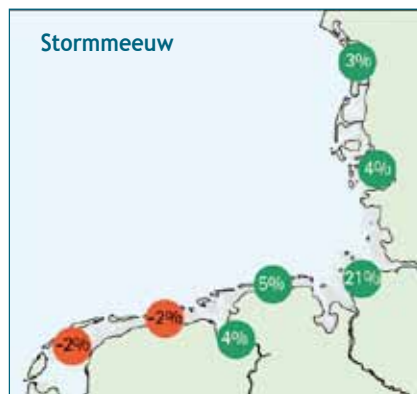
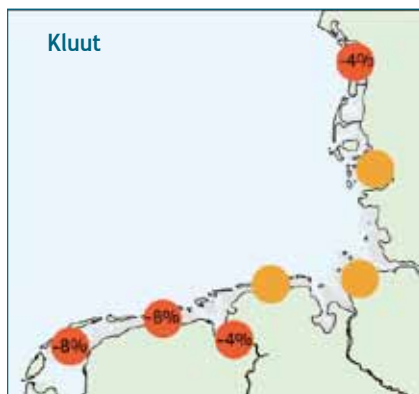
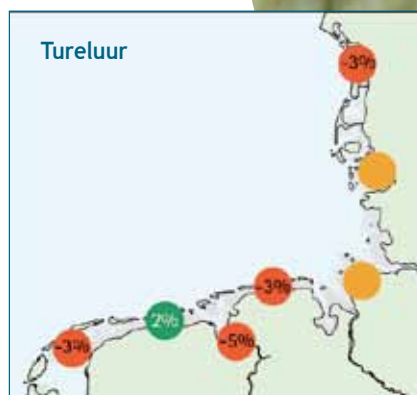
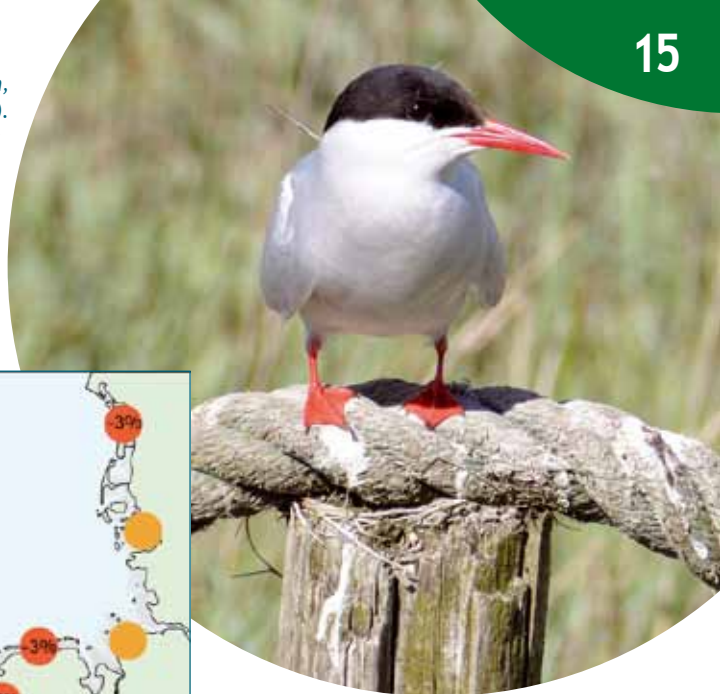

Figuur 1. Samenvatting van aantalsontwikkeling van broedvogels in de internationale Waddenzee, weergegeven als de gemiddelde jaarlijkse aantalsverandering. Groen: significant positieve trend; rood significant negatief, oranje stabiel en grijs geen significante trend door fluctuerende aantallen. Aantalsverandering van Watersnip, Kemphaan en Bonte Strandloper is arbitrair, omdat deze soorten te zeldzaam waren om goede trends te bepalen.

Figuur 3. Broedsucces van Kokmeeuw en Grote Stern in de Waddenzee, zoals gemeten in het Meetnet Reproductie (Sovon-rapport/WOT werkdokument in voorbereiding). Voor Kokmeeuw is de negatieve trend significant.

Noordse Stern,
Hallig Norderoogsand (D).
Foto: Kees Koffijberg

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van broedvogels voor verschillende regio's binnen de internationale Waddenzee. Weergave als in figuur 1.

Nederland in de Waddenzee beduidend beter doen dan in het boerenland in het binnenland (zie Vogelbalans 2014). Zouden Kieviten profiteren van de minder intensieve manier van boeren op de kwelders en de polders op de eilanden? Een andere soort waarmee Nederland een uitzonderingspositie inneemt is de Stormmeeuw. In de Nederlandse Waddenzee is deze soort al sinds 2003 op z'n retour, tegen de algehele internationale waddentrend in. Pas heel recent lijkt ook in Duitsland en Denemarken sprake van een afname, zonder dat duidelijk wordt welke factoren deze aanstuurt (in de Nederlandse Waddenzee lijkt het broedsucces slecht).

Ook Kluut doet het in ons deel van de Waddenzee niet goed, overigens net als in Denemarken. In Duitsland daarentegen wist de soort zich tot voor kort redelijk goed te handhaven. Recent vertoont de broedpopulatie in Nedersaksen de eerste tekenen van krimp. Opvallend is verder de toename van een soort als de Tureluur in de oostelijke Waddenzee, mogelijk een uiting van de sterke uitbreiding van Zeekweek

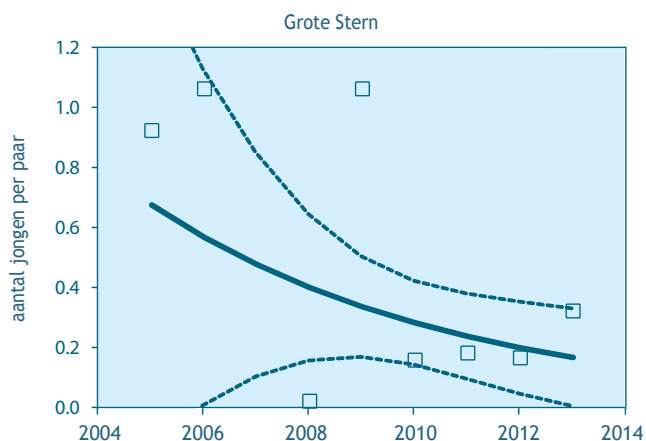
op de kwelder. Voor Tureluur is dat het favoriete broedhabitat. Buiten de oostelijke Waddenzee doet deze soort het vooral relatief goed in Sleeswijk-Holstein, eveneens een regio met veel door kweek gedomineerde kwelders.

Broedresultaten onder de maat

Bij veel soorten wordt de neergang vooral gestuurd door slechte broedresultaten. Een uitgebreide analyse van Sovon, NIOO en Vogeltrekstation liet vorig jaar zien dat de afname bij de meeste broedvogels wordt gestuurd door een lage reproductie, wat er op wijst dat veel problemen waar de broedvogels mee te maken hebben in de Waddenzee zelf liggen (zie Sovon-rapport 2014/18). Van de tien soorten die in het Meetnet Reproductie in de Waddenzee worden gevolgd, zijn er zeven die in de afgelopen decennia een afnemende aantal jongen produceerden. Al was de trend niet altijd significant vanwege de kleine steekproef. Bij Lepelaar, Kokmeeuw, Grote Stern, Visdief en Noordse Stern neigen de broedresultaten recent zelfs naar een nog slechtere situatie dan een aantal jaren geleden (figuur 3). Verhoogde predatiekansen op vooral het vasteland en toegenomen overstromingsrisico door stormvloed in het broedseizoen zijn veel genoemde oorzaken voor de geringe jongenproductie. De rol van voedselaanbod voor diverse soorten is minder goed uitgezocht. Meestal is deze ook minder goed zichtbaar zonder speciaal onderzoek. Bij veel soorten lijkt voedselschaarste in ieder geval plaatselijk een rol te spelen.

Nieuwe maatregelen

De blijvende afname van broedvogels in de Waddenzee heeft inmiddels veel aandacht gekregen van de betrokken terreinbeheerders en andere instellingen die zich bezighouden met de Waddenzee. Zo startte Vogelbescherming Nederland samen met de terreinbeheerders in de Waddenzee onlangs het programma Rust voor Vogels,

Kievit vliegt Grutto en Veldleeuwerik achterna

Jonge kievitkuikens zijn net geringd.
Foto: Benny Middendorp

(vervolg van pagina 15)

Ruimte voor Mensen. Daarmee wordt ondermeer verbeteringen van de habitatkwaliteit van broedlocaties nagestreefd. Monitoringgegevens van broedvogels zullen hier worden gebruikt om de effecten in kaart te brengen. Op de Groninger kwelders liep in de afgelopen jaren een project om de mogelijkheden voor begrazing van de kwelder door vee uit te breiden, om zo de variatie in vegetatie te stimuleren. Daarbij is het moeilijker om positieve effecten voor broedvogels te constateren, omdat er geen project-specifieke monitoring werd opgezet. In veel van deze projecten blijft bovendien de rol van mogelijke voedselschaarste onduidelijk. Geschikt broedhabitat biedt alleen daar goede perspectieven, waar ook andere randvoorwaarden voor vestiging aanwezig zijn, zoals een goed voedselaanbod. En juist dat aspect wordt bij veel van de gebieden waarvoor plannen worden getroffen niet altijd duidelijk.

● Kees Koffijberg

Meer lezen:

> Wadden Sea Ecosystem 35

Veel van de informatie uit dit artikel werd ontleend aan het nieuwe voortgangsrapport van broedvogeltrends in de internationale Waddenzee (Wadden Sea Ecosystem 35), zie "News & service" > "Publications" op www.waddensea-secretariat.org.

Het gaat niet goed met de boerenlandvogels in Nederland. Zelfs de meest algemene onder hen, de Kievit, gaat nu hard achteruit en is bijna gehalveerd ten opzichte van 1990. Voor Sovon Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland is dit aanleiding om extra aandacht voor deze soort te genereren door 2016 uit te roepen tot het Jaar van de Kievit. In dat jaar willen we proberen meer te weten te komen over de mogelijke oorzaken van de achteruitgang en in het bijzonder of het mogelijk is maatregelen te treffen om de overleving van de kuikens te verbeteren. De indruk bestaat namelijk dat kuikenoverleving de sleutelfactor is voor de Kievit.

Onder andere in Noord-Brabant en Noord-Holland wordt al enkele jaren geëxperimenteerd met maatregelen die de kuikens moeten helpen. Maar hoe kan achterhaald worden of die maatregelen effectief zijn? Daarvoor moet gemeten worden hoeveel kuikens groot worden (vliegvlug). Bij voorkeur willen we individuele kuikens volgen en kijken hoeveel daarvan vliegvlug worden en als ze dood gaan wanneer dat dan gebeurt. Via een pilot wordt dit seizoen uitgezocht of en hoe dat mogelijk is.

Zenderen van kuikens is een geschikte methode voor het aantonen van kuikenoverleving, maar dat is werk voor specialisten. Bovendien is aangetoond dat kievitkuikens met zenders een kleinere overlevingskans hebben. Daarom willen we nu proberen of we met kleurringen een goed resultaat kunnen behalen. Een paar vragen staan daarbij centraal:

- Kunnen kievitkuikens al vanaf dag 1 met kleurringen worden uitgerust zonder nadelige gevolgen voor het kuiken?
- Is het doenlijk voor vrijwilligers om deze ringen frequent af te lezen?
- Verschilt de afleeskans per leeftijd en gewas?

In totaal worden dit voorjaar in vijf gebieden kievitkuikens met lichtblauwe codevlaggetjes uitgerust. Dit gebeurt door ervaren

ringers. Voor het aflezen van de vlaggetjes wordt samengewerkt met lokale vrijwilligers. Zij proberen minimaal drie keer per week de gezinnen met gekleurringde kuikens terug te vinden en af te lezen. Daarbij wordt bij de observaties extra aandacht besteed aan de gedragingen van de kuikens om vast te stellen of ze hinder ondervinden van de vlaggetjes.

De eerste indrukken zijn dat de kuikens geen hinder van de vlaggetjes ondervinden. Het aflezen is een tijdrovend klusje. Meestal moet worden gewacht tot de kuikens op een wat open stukje komen waardoor de poten en dus het vlaggetje zichtbaar worden. Dat hangt dus sterk af van het gewas waarin de kuikens rondlopen. Een extra hulpmiddel hierbij kan filmen of digiscopen zijn.

De signalen over de overleving van de kuikens verschillen van gebied tot gebied, maar over het algemeen is deze laag. De indruk is dat de combinatie van harde wind, weinig neerslag en lage voorjaarsstemperaturen de kuikens geen goed hebben gedaan. Wellicht dat predatie ook een rol speelt. Uit voorlopige nestgegevens van LandschappenNL komt naar voren dat de predatie onder legels dit jaar twee maal zo hoog is als voorgaande jaren. Een mogelijke verklaring is dat door het hoge muizenaanbod afgelopen winter het aantal predatoren dit jaar hoger is dan normaal. Nu de aantallen muizen zijn ingestort schakelen de predatoren noodgedwongen over op de weidevogellegels. Een soortgelijk mechanisme is in Noord-Europa bekend van de lemmingen.

Deze zomer zullen de resultaten van de pilot worden uitgewerkt. In september zal worden beslist of dit experiment in 2016 op grotere schaal zal worden herhaald. Ben je hier nieuwsgierig naar en zou je in 2016 willen bijdragen, kom dan naar de Landelijke Dag op 28 november 2015. Daar zullen de plannen voor het Jaar van de Kievit bekend worden gemaakt.

● Wolf Teunissen & Jouke Altenburg